

Inhoud

1.	Van de redactie.....	2
2.	Vondsten Stenen en bronzen bijlen uit de pré-historie van Oirschot.....	3
3.	Den Doel	4
4.	Wat is dit?.....	6
5.	Politie I.....	7
6.	Eigen aardigheidjes	8
7.	Besmettelijke ziekten en andere plagen.	9
8.	Tussen gerei en gerief	12
9.	Een correctie en aanvulling	14

1. Van de redactie

In dit laatste nummer van de vierde jaargang Van Den Herd vinden we, naast de vaste schrijvers, weer een paar nieuwe auteurs. Een verheugende ontwikkeling en voor ons een teken dat ons blad leeft bij de leden van de Heemkundekring De Heerlijkheid Oirschot.

De heren Frits Speetjens en Jacques van de Ven bewegen zich op het archeologische vlak; de heer Sjef Smetsers put uit zijn herinneringen, evenals onze vaste kopij-leverancier, de heer Theo van de Loo. Mevrouw Luus van Hout heeft weer een middag in een van de Oirschotse musea doorgebracht, terwijl mevrouw Clari van Esch, een van de vaste bezoekers van het Rayondepot Oirschot van het Streekarchief Regio Eindhoven, de nodige uren in oude papieren heeft zitten snuffelen.

Het zou voor de Oirschotse speurneuzen jammer zijn als dit depot van het Streekarchief uit Oirschot zou verdwijnen. Ook voor ons blad zou het merkbare gevolgen hebben.

De kopij voor het volgende nummer verwachten wij voor de jaarwisseling.

2. Vondsten

Stenen en bronzen bijlen uit de pré-historie van Oirschot

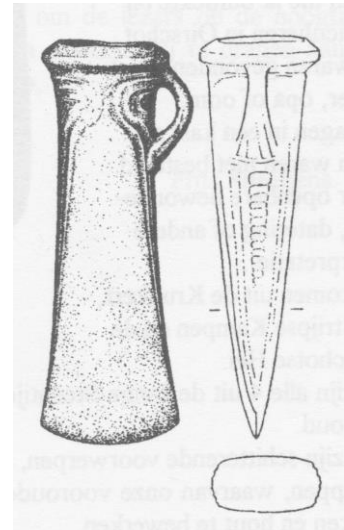
Dat de geschiedenis van Oirschot veel verder teruggaat dan waarover we kunnen lezen in de papieren archieven zal niemand verwonderen. Immers we beschikken ook nog over een rijk bodemarchief. Hoe meer ik me daarin verdiep hoe meer ik onder de indruk kom van de lengte van onze bewoningsgeschiedenis. In dat verband is het wel aardig om eens de schijnwerper te zetten op de fraaie collectie stenen en bronzen bijlen die ik in de afgelopen 5 jaar heb kunnen verzamelen door middel van "primaire en secundaire opgraving".

Primair wil zeggen dat ze uit de bodem te voorschijn zijn gekomen na een periode van absolute onbekendheid. Dat geldt voor de twee bronzen bijlen die tijdens de (officiële) opgraving op het Romeinse veld gevonden zijn. Ze liggen nu in de (linker) vitrine in het gemeentehuis als bruikleen van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Deze heeft op mijn aanwijzingen twee maal onderzoek gedaan op het (mysterieuze) Romeinse veld in Straten.

Het zijn fraaie kokerbijlen uit de late Bronstijd (eentje was n.b. gebroken, dat wil zeggen hij bestond uit twee delen, die los van elkaar werden gevonden!).

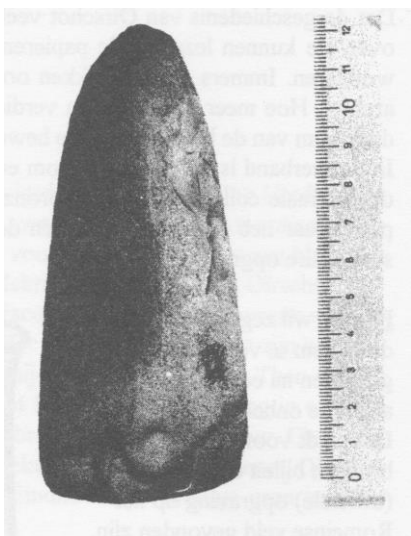
Ze zijn zo'n 3000 jaar oud en zaten (dus) in een Romeinse context die "pas" 1800 jaar oud is

We mogen een beetje vermoeden dat die plaats al vóór de Romeinen werd bewoond, temeer omdat er óók een gebruiksvoorwerp uit de steentijd is gevonden, n.l. een priem.

Secundaire vondsten zijn de (tot nu toe) 4 stenen bijlen die ik ontdekte

bij particulieren in Oirschot. Ze waren gevonden door vader, opa of oom. Ze lagen in een kast of la en waren niet bestemd voor openbare bewondering, datering of andere interpretatie. Ze komen uit de Knikkert, de Strijpse Kampen en de Oirschotse Hei. Ze zijn alle 4 uit de Jonge Steentijd en dus ongeveer 4000 tot 7000 jaar oud. Het zijn schitterende voorwerpen, nuttige en noodzakelijke gereedschappen, waarvan onze voorouders zich bedienden om bomen te hakken en hout te bewerken. Ze liggen eveneens in de linker vitrine.

Het is mij bekend dat er nog meer stenen bijlen in Oirschot gevonden zijn. Met veel plezier en ambitie zal ik ze graag "secundair opgraven". Dat geldt natuurlijk niet alleen voor bijlen.

Ons hele culturele erfgoed moet goed gedocumenteerd en bewaard blijven. Daarom is het goed dat we een paar musea hebben, een archeologische collectie, een professioneel archief in het Lebrogebouw en vooral geïnteresseerde burgers die tips geven en iets in bruikleen aanbieden. En daarbij is het vooral goed dat we een heemkundevereniging hebben in Oirschot, die de liefde voor de historie en het cultuurgoed aanwakkert. Graag maak ik daar gebruik van om de lezers op de hoogte te houden en te stimuleren om "een steentje: bij te dragen aan de primaire en secundaire opgravingen.

Frits Speetjens

3. Den Doel

In een kleine ordner bewaar ik gegevens over toespraken welke ik in de 12 jaar dat ik wethouder van Oirschot was, uitgesproken heb. Het zijn veelal feiten en feitjes over talloze onderwerpen, welke ik gebruikte om tot een verantwoorde aanspraak te kunnen komen, maar ook volledig op schrift gestelde (als voor de vuistweg spreken een beetje riskant was) "redevoweringen" zijn erbij. Ik bladerde een dezer dagen daarin en vond een aanspraak welke me aansprak. Ik dacht er goed aan te doen deze te publiceren, omdat het gaat over (veelal) verdwenen verenigingen, n.l. handboogschutterijen of kortweg gezegd over "Den Doel".

Rond 1920 en lang daarvoor bloeide deze tak van sport welig in Oirschot. Het bestond naast de gilden (welke veel ouder zijn) en wiens oorspronkelijke taak was niet het schieten (zoals het doel van Den Doel is), maar het beschutten. Ik was helemaal groen als wethouder toen ik uitgenodigd werd een schietfestijn bij café-restaurant "In 't Zand" te openen en enige luister bij te zetten. Dat was op 14 september 1974. Ter verduidelijking: het nieuwe "In 't Zand" lag en ligt ten zuiden van de Bestseweg; vóórdat de Bestseweg vernieuwd en rechter getrokken werd, lag dat café ten noorden van de Bestseweg. Ik sprak toen dus op de zuidelijke lokatie; dit om "overkant" en "schuin tegenover" te begrijpen. Ik geef nu de letterlijke tekst van mijn toespraak:

Dames en Heren,

Als wethouder moet men, dat ondervind ik nu al, veel pijlen op zijn boog hebben. Men dient niet alleen met rustige blik de zaken te bezien; men moet ook de nodige trekkracht bezitten en met vaste hand weten te mikken en te streven naar een bepaald doel. Vanmorgen treft mij de eer deze ernst wat te ontvluchten en naar buiten te treden, in dit geval naar de terreinen bij Café-Restaurant "In 't Zand" aan de Bestseweg in Oirschot. Het verheugt mij in hoge mate, dat er weer nieuw leven geschoten wordt in de handboogbeoefening in Oirschot.

Ik ben dan ook graag naar hier gekomen, als spiksplinternieuwe wethouder. Het valt mij op - ik heb dat eens nagetrokken - dat in deze hoek van Oirschot, over de Loop dus, de Doelen erg in trek geweest zijn. Ge bent 't dorp daarmee altijd vóór geweest. Allereerst is het wel opmerkelijk, dat "In 't Zand" - en dan heb ik het eigenlijk over Thijs, en nog eerder Peerke van Laarhoven hier aan de overkant - van oorsprong géén Doel thuis was. Maar wél in de herberg van Frans, en daarvoor Teuntje Posters hier schuin tegenover. Daar waren de Sint Antonius-Doelen.

Bij Piet Bullens - de herberg bij de Stratense Kapel - had Moleneinds Welvaren zijn tehuis. Niet ver daarvandaan - recht tegenover de westelijke ingang naar de Paters Montfortanen - stond de smederij van café Sjeff Kuipers. Ook daar 'ne Doel, namelijk genaamd (hoe kan het anders) "Bijsterveld". Dan had men nog in de Notel Doele Sint Joris en op de Oude Grintweg bij Chrisje Slegers (nu "De Bocht") handboogschutterij "De Vriendenkring". In Spoordonk bij Frans de Kort (en daarvoor Kiske de Kort): "De Merode"; deze had zelfs een drapeau waarop het jaartal 1895 prijkte. Op den Heuvel bij Helmus van Nunen schoten "De Batavieren" op het blazen en tenslotte dan, eerst bij Messing in de Gasthuisstraat en later bij Hotel Princée aan de Markt, Doele "Aurora". Bij Messing kan men nu nog de beide treurwilgen zien, waartussen de banen lagen. Links en rechts van de Sint Jorisstraat waar deze uitmondt op de Gasthuisstraat. Welgeteld acht verenigingen, wat er van overbleef dat zien we hier dus. 't Is echter niet van groot belang wát er overbleef maar wel dat men de algemene teruggang overleefde. Dit laatste alleen telt. Nu, naar ik hoor, "Aurora" dat buiten eigen toedoen of schuld, kwam stil te liggen (door opheffing van Hotel Princée), bereidheid toont te gaan samenwerken met de Sint Antoniusdoelen, nu zie ik de toekomst voor de Oirschotse handboogschutters weer rooskleurig in. Voor Oirschot zou ik, en dat zeg ik als persoon zowel als wethouder van sportzaken, niet graag hebben, dat ons dorp zonder Doele kwam te zitten.

Cees van Tiel.
Handboogwedstrijd bij 't Zand 1979
(foto: collectie H.v.d. Wal)

Neen, dat moet dóórgaan en daarom doe ik een beroep op u allen verder samen te gaan werken en op alle liefhebbers van vroeger, en vooral ook op de jeugdigen, de gelederen te komen versterken. Wie met de boog schiet vereert zijn voorvaders tot terug in het stenen tijdperk en dat siert hem en spreekt, dacht ik, de jeugd wel aan. Jullie prestaties - en die mogen er zijn - dienen méér uit te komen. Zorg dat er meer over je geschreven wordt; haal de plaatselijke kranten erbij, dan komt ge vanzelf méér in de belangstelling te staan. Houd eens een open dag, speciaal voor jeugdigen. Neem daarvoor contact op met de jeugdverenigingen, want van de jeugd zal men het toch moeten hebben. Kortom voer een actief beleid. Die activiteit is er nu dan ook in de vorm van het Landskampioenschap korps Klasse C. Ik vind het geweldig dat ge de organisatie daarvan aangedurfd hebt; dat is een verblijdend teken. Namens het Dagelijks Bestuur van Oirschot wens ik jullie een sportieve strijd toe, een goede toekomst voor deze edele sport en - de boog kan nu eenmaal niet altijd gespannen staan - een prettige, vriendschappelijke, gezellige dag. Hiermee verklaar ik de banen voor geopend.

Tot zover mijn toespraak, waarbij ge er rekening mee dient te houden, dat dit was in 1974. Als ik de huidige (1997) stand van zaken bezie, dan floreert Doele Aurora bij café 't Vrijthof aan de Molenstraat, waar het zijn tehuis heeft en over prachtige banen beschikt in een vrij nieuw onderkomen. De Sint Antoniusdoelen zijn verhuisd (In 't Zand heeft dus geen Doel meer thuis) naar Akkerweg 3, alwaar Harry Smits in de bijgebouwen van zijn boerderij mooie banen aangelegd heeft. Naast "Aurora" heeft de Sint Antoniusdoelen de laatste jaren voortreffelijke schutters opgeleverd.

Den Doel is er dus gelukkig nog, zowel vóór als over De Loop !

Theo van de Loo 30 augustus 1997

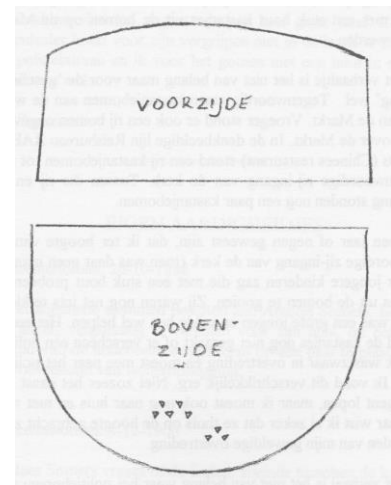
4. Wat is dit?

Bij graafwerkzaamheden in de Notel (Notel 28) vond Dhr. de Bresser op een diepte van 1.15 m. Een metalen voorwerp. Het voorwerp met een gewicht van 860 gram is waarschijnlijk een legering met nikkel omdat het magnetische eigenschappen heeft. De oxidatielaag heeft ook de kenmerken van nikkel, althans in ieder geval niet van ijzer.

Zoals het voorwerp getekend is, is de onderzijde vlak, de bovenzijde cilindrisch, de achterzijde afgerond en de voorzijde vlak. In de cilindrische bovenzijde zijn enkele groepjes zeer kleine driehoekje afgebeeld.

Eerder zijn in de buurt van Notel/Straten onderdelen van Canadees oorlogsmateriaal gevonden. Er zijn geen beschadigingen aangetroffen van spijkers die zouden kunnen duiden op een tas uit de schoenen reparatie.

Jacques van de Ven. Spoordonkseweg 41a Oirschot.

5. Politie I

In mijn jonge jaren, en waarschijnlijk ook later, was het gebruikelijk dat met een stuk hout kastanjes uit de bomen op de Markt gegooid werden. Voor het verhaaltje is het niet van belang maar voor de 'geschiedschrijving' wel. Tegenwoordig staan kastanjabomen aan de weg- zijden van de Markt. Vroeger stond er ook een rij bomen ongeveer midden over de Markt. In de denkbeeldige lijn Reisbureau Rabo, Bonte Os (Chinees restaurant) stond een rij kastanjabomen tot aan de tegenwoordige zij-ingang van de kerk. Tussen die rij en de kerkingang stonden nog een paar kastanjabomen.

Ik zal een jaar of negen geweest zijn, dat ik ter hoogte van de tegenwoordige zij-ingang van de kerk (toen was daar geen ingang) een paar jongere kinderen zag die met een stuk hout probeerden kastanjes uit de bomen te gooien. Zij waren nog net iets te klein, maar ik was een grote jongen en wilde hen wel helpen. Het eerste hout had de kastanjes nog niet geraakt of er verscheen een politieagent. Ik was zwaar in overtreding en moest mee naar het politiebureau. Ik vond dit verschrikkelijk erg. Niet zozeer het naast een politieagent lopen, maar ik moest ook nog naar huis en met mijn negen jaar wist ik al zeker dat ze thuis op de hoogte gebracht zouden worden van mijn geweldige overtreding.

Voor het verhaal is het niet van belang waar het politiebureau was maar voor de 'geschiedschrijving' weer wel. Het politiebureau met ambtswoning was tegenover het Boterkerkje. Het eerste huis werd bewoond door de commandant opper van Sprang, dan het bureau en dan de woningen van twee agenten t.w. Haring en Jorritsma. Verspreid in Oirschot waren ook nog agenten woonachtig. Opper van Sprang stond mij in hoogst eigen persoon te woord. Natuurlijk kreeg ik een reprimande etc. etc. en voor straf moest ik in de hoek gaan staan. In de linker hoek vanaf de deur waar ik werd 'binnengeleid'. Ik vond en vind het nog steeds een heel grote straf. Zelfs een drugsdealer hoeft voor zijn vergrijpen niet in de hoek te staan van een politiebureau en ik voor het gooien met een hout in een kastanjeboom wel.

Sjef Smetsers.

6. Eigen aardigheidjes

Gemeentenotulen 26-10-1888

Is met algemene stemmen besloten aan Antoon Somers, bierbrouwer alhier, vergunning te verlenen vóór zijn huis, op één meter afstand van de lindeboom eene zwaan op een paal te plaatsen onder voorbehoud van wederopzegging.

Gemeentenotulen 4-12-1906

De Heer Somers waagt of de linden, staande tusschen de kastanjabomen op het marktplein zullen worden geroid, opdat laatstgemelde beter zouden kunnen ontwikkelen. Na enige beraadslaging wordt met algemene stemmen besloten de linden staande in de rij van van Heumen tot Merckx te rooien en de overigen voorlopig nog niet op te ruimen.

7. Besmettelijke ziekten en andere plagen.

Varkenspest, mond- en klauwzeer, gekkekoeienziekte, plaag van de eikeprocessierups, pseudovogelpes enz. enz. Namen van ziektes en plagen die de laatste jaren regelmatig de kop opgestoken hebben.

Alleen iets van de laatste tijd? Natuurlijk niet. Hebben wij niet als leerling van een Christelijke school geluisterd naar verhalen over de 10 plagen die de Egyptenaren in een zeer grijs verleden te verduren kregen? Velen van ons hebben ze zelfs van buiten moeten leren. Om even je geheugen op te frissen:

"Bloed en kikker, mug en pikker,
pest en puist, hageldruis(t),
sprinkhaan en dikke duisternis,
dood wie 't eerst geboren is".

Al bladerend door de verslagen van onze dorpsvergaderingen uit de 19de eeuw, merk je dat ook onze omgeving regelmatig opgeschrikt werd door plagen en besmettelijke ziektes. Uit het feit dat ze in de dorpsvergaderingen ter sprake komen blijkt wel de vrees ervoor. Geen wonder! Zonder een afdoend genees- of verdelgingsmiddel kon men dikwijls alleen maar voorzorgs- en nazorgsmaatregelen nemen, verder God en zijn Patroonheiligen aanroepen en afwachten.

Een voordeel ten opzichte van tegenwoordig is het feit dat mens en vee nog niet op een kluitje zaten en dus gemakkelijker te isoleren waren.

Hieronder volgen enkelen van zo'n plagen of gevallen van besmettelijke ziekte onder het vee en de maatregelen die naar aanleiding daarvan genomen werden. Let wel; het is maar een greep, geen resultaat van een diepgaand onderzoek.

Het dier dat de mens het meest veelvuldig problemen bezorgde, was (en is nog) de hond. In de verslagen van het dorpsbestuur komt hij het meest voor. Het verschil met tegenwoordig is dat het probleem toen aan de voorkant van het beest zat en nu aan de achterkant. Heel oneerbiedig gezegd: Nu het schijten; toen het bijten. Dit laatste houdt verband met hondsdelheid. Een hondsdelde of razende hond kon immers door bijten mens en dier besmetten. In 1791 wordt er bijv. genoteerd dat er veel "kwade en bijtende honden" in Oirschot rondlopen. Meteen worden er van gemeentewege maatregelen genomen: Honden vast: anders boete.

Het jaar daarop wordt er weer melding gemaakt van een razende hond, die veel andere honden gebeten heeft.

In 1825 komen er nieuwe maatregelen om verspreiding van hondsdelheid te voorkomen. De overtreders worden nu harder aangepakt. Wie de boete niet kan betalen, moet dan maar het spinhuis in. En de loslopende hond wordt gewoon doodgeslagen. Dit is duidelijk nog van voor de oprichting van de dierenbescherming.

Het jaar daarop worden er weer nieuwe regels opgesteld. Men gooit het over een andere boeg en probeert het aantal honden in te dammen door belasting te heffen. Het motief dat aangevoerd wordt: Welgestelde mensen die een hond uit weelde houden kunnen zich een offer best getroosten en arme lui kunnen een hond wel ontberen, "vooral daar de slechte en zorgeloze oppassing die hunne honden ontvangen meestal van het ontstaan der hondsdelheid de oorzaak is".

Enkele honden zijn belastingvrij. Dat zijn de schaareshonden en honden van de dorpsboden "dienende tot voorspanning hunner kruiwagens".

Ik veronderstel dat telkens als de ziekte uitgewoed is, ook de maatregelen teruggedraaid of "vergeten" worden. Bij een volgende epidemie van hondsdelheid worden ze dan weer uit de kast gehaald en bijgesteld; vooral de belasting en de boete. De honden in overtreding worden niet meer ordinair doodgeslagen maar netjes "vacant gemaakt", wat dat dan ook moge inhouden.

Zo meldt in 1893 (volgens de gemeentenotulen) een veearts dat er in Boxtel een hond is gestorven aan hondsdelheid die een mens en verschillende honden gebeten heeft. Het gevolg : meteen weer strenge maatregelen. In de omgeving van Boxtel, waaronder ook Oirschot, moeten alle honden gedurende 4 maanden vastgehouden worden, en er zal streng gecontroleerd worden. Zelfs het materiaal waarmee de honden geketend worden zal aan een streng onderzoek onderworpen worden.

Ook in de loop van de 20ste eeuw schijnt de ziekte, afgaand op de maatregelen die bekend gemaakt worden, nog regelmatig op te duiken.

Enkele gevallen van besmettelijke ziekten onder runderen: December 1837. Bij logementhouder v.d. Heyden in de "Heibloem" zijn binnen korte tijd verschillende melkkoeien gestorven, terwijl de

resterende runderen ziek zijn. Hetzelfde is bij een zekere Wouters, ook logementhouder, maar wel een uur gaans van eerst genoemde, geconstateerd. De verschijnselen lijken verdacht veel op de zeer besmettelijke longziekte die in Zuid-Holland heerst. Een veearts 1 ste klasse uit Veghel spoedt zich naar Oirschot om de zaak te onderzoeken. Hij komt tot de conclusie dat het inderdaad de gevreesde longziekte is. De bron van de besmetting is vee dat van de Gorkumse markt komende, gestald is bij de logementhouders.

De maatregelen die genomen worden zullen in deze tijd van varkenspest wellicht bekend voorkomen.

- De eigenaars van besmet vee mogen geen vee verkopen of van stal laten gaan.
- Niemand vreemds - wie het ook zij - mag op de stal gelaten worden.
- Er mag geen vee ingevoerd worden uit verdachte gebieden.
- De stallen die leeg komen te staan moeten goed gezuiverd en daarna berookt worden.

Misschien is door snel ingrijpen erger voorkomen want 4 maanden later is de ziekte geweken. Alhoewel de oorzaak van het volgend besluit niet genoemd wordt heerst er in 1865 vermoedelijk weer een besmettelijke ziekte onder het vee, want op de veemarkten in de omgeving moeten alle runderen geweerd worden. De markten waar alleen rundvee verhandeld wordt moeten tot nader orde geschorst worden.

Ongeveer 30 jaar later is de ontdekking van miltvuur bij vee op het Laageind de oorzaak van een agendapunt in de gemeenteraadsvergadering.

Verplichte maatregelen :

- Kadavers zoveel mogelijk verbranden en restanten begraven.
- De stal met zeep reinigen en met carbonaat ontsmetten, terwijl de mest ook nog gedesinfecteerd dient te worden.

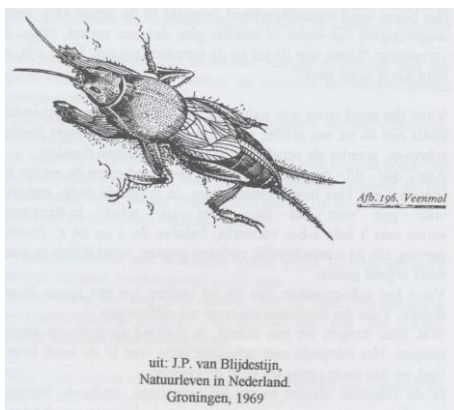
Natuurlijk ontkomen paarden ook niet aan besmettelijke ziekten. Alleen waren paarden in de vorige eeuw nog een bezit dat weinig boeren zich konden veroorloven. Het gevaar van verspreiding was dan ook niet zo groot.

Zo komen er in 1783 klachten binnen over de paarden van Peter Teulings, molenaar van Spooronk. Zijn paarden zijn "snotterig en dus ten hoogste gevaarlijk om over de publieke wegen te rijden". De angst voor besmetting blijkt ook uit de klachten die 1858 binnenkomen over de zieke paarden van een vrachtrijder. Hij krijgt nergens toestemming om onderweg zijn paard te stallen. De verslaggever beschrijft de ziekteverschijnselen nauwkeurig: "Uitvloeijing van vuil stinkend vocht uit de neusgaten. Bovendien een mistkleurig neusvlies, een kleine harde klier aan de linkerzijde onder de kaak en doffe haren". De toegesnelde veearts constateert de besmettelijke ziekte: kwade droes.

Een - eveneens besmettelijke - ziekte onder de schapen, "het rui" (schurft), wat tegenwoordig gemakkelijk te behandelen is, was in vroeger tijden al een reden om van hogerhand in te grijpen.

Bij ontdekking van zo'n geval in de vorige eeuw worden er meteen controleurs naar de Oirschotse veemarkt gestuurd om alle ter markt gebrachte schapen te controleren en de lijders aan deze ziekte te weren.

Behalve besmettelijke ziekten heb je ook nog de plagen, waar dikwijls de boer het meest hinder van ondervindt. Zo is er in 1809 vermoedelijk een mollenplaag want er wordt een premie van 4 duiten uitgelooft "voor iedere mol die gaaf van leden en 4 poten hebbende, getoond wordt aan daarvoor benoemde personen". Tot wering van bedrog moet die benoemde persoon van elke mol die wordt getoond het rechter voorbeen afsnijden. Waarschijnlijk mag de mollenvangster zijn vangst daarna weer mee naar huis nemen om hem te villen en het mollenvelletje te drogen en te verkopen.

uit: J.P. van Blijdestijn,
Natuurleven in Nederland.
Groningen, 1969

In 1833 hebben ze beslist spijt van dat besluit, want dan heerst er een "veenmollenplaag" in onze contreien. En de natuurlijke vijand van dit krekelachtig dier is ...de mol. Dus wordt geadviseerd de premiereregeling onmiddellijk te staken.

De mens op zijn beurt kan de veenmol ook bestrijden door "het leggen op zekere afstanden van hoopjes mest, vooral paardemest, waarin bijzonder in het voorjaar de veenmol zich graag ophoudt en in welke deselven gemakkelijk opgezocht en gevangen kunnen worden".

Als laatste wil ik de verordening noemen die in 1828 uitgevaardigd wordt en waarbij het verboden wordt om eieren of jongen van wild gevogelte uit te halen "als moeiende de vermenigvuldiging der rupsen hoofdzakelijk aan het misdrijf dier uithaling worden toegeschreven". Dit zou best eens kunnen wijzen op een plaag van de eikeprocessierups.

De veenmol [*Gryllotalpa vulgaris*], behorende tot de krekels, wroet zich met zijn verbrede voorpoten al gravend door de grond en doet dus zijn naam veenmol eer aan. De schade aan planten ontstaat, doordat ze al gravend kiemplantjes omgooien en wortels doorbijten. Aardappels en knollen worden aangebeten en gaan rotten; ze zijn dan dus onverkoopbaar. Of we de veenmol tot de herbivoren of omnivoren moeten rekenen is nog steeds niet uitgemaakt.

te liggen. De larven overwinteren.

Cl. van Hout.

8. Tussen gerei en gerief

We hebben allemaal wel onze eigen herinneringen aan onze schooltijd, en dan denk ik vooral aan de lagere school. Die heeft althans op mij de meeste indruk gemaakt.

Het was wel een heel andere wereld waarin je terecht kwam. Voor ons, bewoners van 't Laageind, was die wereld de "Stratense" school. Een school waar, in tegenstelling tot het dorp, zowel jongens als meisjes naar toe gingen.

Het begin werd vanzelfsprekend gemaakt in de eerste klas. Geen wegbrengelij van vader of moeder ging daaraan vooraf; alleen de vermaning: "Doen wat de juf en de meesters zeggen, braaf zijn, en zorg dat je goed leert!"

Voor dat goed leren was natuurlijk het een en ander voorhanden, zoals een lei en een griffel, waarop we met moeite letters leerden schrijven, waarbij als voorbeeld de zgn. leesplankjes dienden.

Aap - oor - uil - eik - ot - an - moe - zee stond er op de eerste. En toen we een klas hoger zaten kwam de volgende serie, namelijk vuur - gijs - wim - bel - dien - hoef - juk - schaap. In deze twee series was 't hele a-b-c verwerkt, behalve de q en de x. Jammer genoeg zijn ze waarschijnlijk verloren gegaan, want ik heb ze nooit meer ergens gezien.

Voor het schoonmaken van de lei hadden we een spons in een doosje. Voor die attributen moesten we zelf zorgen.

Wat later kregen we een schrift, 'n potlood en ook een kroontjespen. Het inktpotje met schuifdekseltje was in de bank bevestigd; en dan maar oppassen voor de kladden.

In de volgende klassen kwam het rekenboek, taalboek, leesboek enz. En niet te vergeten een boek over de bijbelse geschiedenis, genaamd: Gods Volk. En dan natuurlijk de katechismus.

We leefden in die tijd eenvoudig en sober. De meeste kinderen kwamen op klompen naar school, die voor de lessen netjes in de gang onder de kapstok werden gezet. En dan maar hopen dat er geen gaten in je kousen of sokken zaten. In de winter brandde er in de hoek van het lokaal een grote kachel, die, als ze tenminste wilde trekken, de klas vrij goed verwarmde.

Ouderavonden waren een onbekend begrip. Wie niet goed kon leren, of zijn best niet deed, bleef gewoon zitten; punt uit! Daar hielp geen vader of moeder aan. Het zwaarst werd er getild aan het leren van de katechismus en de godsdienstlessen die wekelijks door pastoor of kapelaan gegeven werden. Een niet te verwaarlozen onderdeel van de schooldag was het speelkwartier. Hiervoor hadden de jongens en meisjes aparte speelplaatsen.

Jongensspelen waren ondermeer: bokspringen, vangen, knikkeren, tolleren en niet te vergeten het "baren". Dat was een vangspel waar alle jongens aan mee konden doen. Wij meisjes keken dan jaloers toe. Het werd meestal gespeeld als het "rauw weer" was, en het maakte zo'n indruk op de meester dat 't speelkwartier dan soms verlengd werd.

De meisjes hadden ook hun eigen spelen, zoals: touwtje springen, kaatsen, ringelen, verstopperje spelen enz. Van verveling was dus geen sprake. Ook de heen - en terugweg werd spelenderwijs afgelegd. We konden bijv. aan "het kuken" (slootje springen) ons hart ophalen.

Welke voorwerpen of herinneringen uit het toenmalige schoolleven heeft de Vier Quartieren ons te bieden? Heel wat! In de derde zaal - 't opkamer - is er een hele vitrine aan gewijd

Gijs nam het briefje aan., Hij liep haastig naar de school.

De Juffrouw was nog
op de speel-plaats.

De kin-de-ren lie-pen woe-lig
door el-kaar.

Juist sloeg de to-ren-klok.

De bel luidde.

En de woe-li-ge schaar

stroom-de naar binnen.

Zo is er ondermeer een schoolreglement uit 1805 te zien. Als je dit leest is het wel duidelijk dat orde en gezag van vroeger weinig van doen had met hetgeen zich nu op de scholen afspeelt. Natuurlijk is er een lei met griffeldozen aanwezig, 2 oude telramen, leesplankjes met afbeeldingen van Jetses. Die laatste is vooral bekend door zijn tekeningen in leesboekjes en op wandplaten. Verder heeft men een hele serie leesboekjes van de eerste tot de zesde klas, en sprookjesboeken.

De katechismus en de bijbelse geschiedenisboekjes ontbreken ook niet. Als laatste wil ik een lijst met strafregels en een oude schoolbel noemen.

Hiermee hebben we niet alles uit de vitrine vernoemd; dit was maar een greep.

Wat spelen betreft heeft 't museum een bikkelspel dat beslist heel oud is. Tollen ontbreken niet, evenmin als het "dribbeldrèijke". Dat laatste voorwerp maakten we vroeger van een leeg garenklosje dat doormidden gezaagd werd. Vervolgens werd er een stokje met een scherpe punt door het gaatje gestoken, en ziedaar.. een tol. Van volkskunst gesproken!

Er is natuurlijk nog veel meer te zien in het museum en bij het bekijken daarvan komen vanzelf herinneringen aan je schooltijd naar boven, al mag die tijd voor vele van ons lang geleden zijn.

Luus

9. Een correctie en aanvulling

Het valt mij op, dat jongere mensen oude woorden steeds minder begrijpen. Zo staat op blz. 4 in "Van den Herd" als ik het over bedevaarten heb "gemen" volk. Dat moet zijn "gemene" volk. Er ontbreekt dus een e aan; maar deze kleine tekortkoming maakt het voor de lezer wel onbegrijpelijk. Ter verduidelijking: "gemene" volk heeft niets te maken met gering, slecht of laag bij de grond. Neen, het doelt op de massa van het volk, op de man in de straat. Verander het dus a.u.b. in uw exemplaar.

Ik vergat bij de H. Eik te schrijven over de vroegere Kruisweg, welke door het bos liep aan twee kanten van het pad, welke loopt vanaf de Kapel naar boerderij "Groenewoud".

Sjef Alemans vertelde mij, dat Pastoor J. Jillessen hem indertijd opdracht gaf de verwaarloosde staties te verwijderen en op te stoken. Aldus geschiedde. In de grote kerk deed niemand de Kruisweg meer, dus aan de H. Eik zeker niet. Vandaar dat het allemaal opgeruimd kon worden. Dat er ook cultuurbezit achter stak, daarop werd niet gelet. Jan Kruysen himself schilderde namelijk de staties. Gelukkig bezit ik nog een foto van een statie.

Een mooie verklaring van het "feit", dat het beeld van Onze Lieve Vrouw "stroomopwaarts" kwam gedreven hoorde ik van een oude, trouwe, bezoeker van de H. Eik; iemand die weet hoe de natuur werkt. Dat kon best volgens hem, want nu nog - en vroeger veel meer - heb je zogenaamde "wielen" in de stroom. Dat zijn draaikolken, welke in de Beerze voorkomen. Onverklaarbaar soms dat die juist op bepaalde plek voorkomen. Daardoor kan het lijken, dat het beeldje, zoals de herders het vonden, tegen stroom op dreef. Aldus mijn zegsman.

Ik hoop er goed aan gedaan te hebben deze aanvulling over onze dierbare Kapel van de H. Eik te doen opnemen.

Theo van de Loo 30 augustus 1997

Dan kwam ik te weten, dat de lambrisering in het oudste gedeelte van de kapel gemaakt en aangebracht werd door meestersaannemer-timmerman Janus van Kollenburg, de vader van Nelly van Kollenburg, tot voor kort gewaardeerd penningmeesteres van onze Heemkundekring. De moeite waard om te weten.

Dat er op Beers grondgebied, vooraan in het bos, een rustkapel stond is velen onzer wel bekend. Aan de kanaalkant zagezegd.

Aan de Spoordonkse kant tegen een lindeboom stond een preekstoel gemaakt van klippeltjeshout.